

Štev. 5.

V Ljubljani, dne 7. maja 1914.

Leto VI.

Pitališče v Št. Lovrencu.

I. Stavba.

Leta 1911. je po Dolenjskem pesa prav slabo kazala. Tudi krompirja ni bilo veliko. Koncem avgusta so bili trije gospodje pri poljedelskem ministrstvu, da bi dosegli kako pomoč za revne gospodarje, ki na jesen niso mogli svojih malih prašičkov prodati. »Glejte,« pravi ministerjalni tajnik Kadič, »sedanji dvorni svetnik, »tu imam pomoč za vas.« Pokaže nam načrt velikega pitališča, kakor jih zidajo na Nemškem. »V takem pitališču se porabi na leto 900 mladičev. Pitanje se mora pri pametnem ravnanju izplačati, zlasti če imate mleko na razpolago. Ministrstvo je pripravljeno prvemu takemu zavodu v deželi pokriti s podporo polovico vseh stroškov. Kar začnete precej; ko boste račune predložili, se vam podpora izplača.«

Začeli smo računati in premišljevali. Po dolgem prevdanku smo se odločili, da res poskusimo. Meseca julija l. 1912. smo začeli s temeljem, lani je bilo dovršeno. Ker je to najmodernejši svinjak, ki bo lahko služil za vzor gospodarjem, kateri hočejo dobro in cenó zidati, zato priobčujemo načrte in popis.

Cela stavba je iz dveh delov. V prvem delu je skladišče, prostor za motor z mlinom in stanovanje. Ta stavba ima znotraj 19 m dolžnosti in 8 m na širjavo. Polovica tega prostora je samo pritličje, nad drugo polovico pa je nazidano I. nadstropje. Dve sobi in prostorna kuhinja je prav čedno stanovanje za dva človeka.

Motor na bencin žene mlin tvrdke Joël, Curih, Švica. Mlin ima mesto kamnov železne valjarje in drobi žito za prašiče. Zmelje pa lahko tudi drugim ljudem veliko žita in napravi raznovrstno moko.

Drugi del stavbe je pitališče, prostor za prašiče. Ta prostor je 31 m dolg in 15 m 30 cm širok. V njem so štiri vrste svinjakov in v vsaki vrsti po 6 kočev, torej je vseh kočev 24. Osem kočev je dolgih

po 4 m, 16 pa po 5 m; široki so po poltretji meter. Prostora je nekako za 300 prašičev.

Hodnikov je pet, po dveh se donša krma, po treh se pa odvaža gnoj. Po prvih dveh hodnikih se bo položil tir, da bo vozil po njem voziček, naložen s krmo.

Tla po celem pitališču so iz betona, po hodnikih so ravna, v kočih pa od korita viseča za kakih 15 cm, da gnojica hitreje odteka. V kočih so po tleh položene deske, ker goli beton bi bil premrz. V pitališču namreč ne rabimo nikake stelje. Kdo jo bo pa tudi za toliko živali pripravil? Prašiči je pa tudi prav nič ne pogrešajo. Ležé na deskah, blato pa odkladajo brez izjeme vsi v kakem kotu in koči so tudi brez stelje toliko snažni kolikor vsak drug svinjak.

Pri pitališču moram posebno poudarjati, da je kar mogoče preprosto in poceni zidano. Preprosto in poceni naj bi zidali tudi naši gospodarji in imeli bomo veliko dobrih in zdravih in pripravnih svinjakov po deželi. Posebno preprosta je pregraja po pitališču. Zabetonirana je 29 m dolga vrsta železnih T kosov, visokih po 120 cm. To železje je na več mestih prevrtno, na železo so priložene 3 cm močne hrastove deske in na T železo z vijaki pritrjene. To železje nosi celo vrata. Tako železo seveda ne sme biti preveč šibko, da ga rja tik betona ne preje; 7—8 cm široko popolnoma zadostuje. Ta zistem toplo priporočamo našim gospodarjem, ker je pripraven in poceni.

Zunanji zid je močan 20 cm, zidan iz opeke tako, da je ena opeka, 15 cm široka, položena ploskoma, druga pa pokonci zraven priložena. Da je zid dovolj močan, je na vsakih 5 metrov dolžine vzdignjen stebriček iz opeke, 30 cm širok in 60 cm dolg in nosi prav dobro vso težo strehe.

Pitališče je brez stropa. Po vrhu špirovcev so nabite deske, nanje je pritrjena strešna lepenka, to je črni katranast papir. Streha je pa tudi znotraj z deskami obita in oblečena z lepenko. Ta popolnoma nadomešča strop in brani poleti pred vročino, pozimi pa pred mrazom. Tudi ta

naprava je poceni in gospodarji bodo videli, da je prav dobra, če se je poprimajo.

Okna v pitališču so brez vsakega lesa. Debela šipa, v katero je posredi vilita železna mreža, je vzdignana kroginkrog. Tako okno se seveda ne dá odpreti, ampak je samo za svetlobo. Pitališče pa rabi veliko svežega zraka. Ta pa prihaja skozi male zamrežene line, ki so na vsaki strani velikih oken napravljene. V teh linah je vzdignata toliko gosta mreža, da skozi njo ne morejo podgane in miši v svinjak. Te line so vedno odprte, le v najhujši zimi se z deščicami zaslonijo.

Da je pitališče dovolj zračno, so se napravile tri velike ventilacije. Trije iz desk zbiti zračniki, ki imajo 90 cm svetlobe na vsako stran, gredo skozi streho in odvajajo smrad in sprijeni zrak iz pitališča.

Korita so betonirana in gredo po celi dolžini pitališča. Štiri korita po 28 cm dolga so za 300 prašičev. Nič se ne zapirajo in ne odpirajo. Po sredi korit gre pregraja. Spodnja stran pregraje je toliko visoko, da more od znotranje strani vsaka prašičja glava v korito; od zunanje strani mora biti pa toliko odprtine, da se lahko krma z lopato v korito nameče. Zato je ograja nekoliko na zunanjo stran korit pomaknjena in znaša odprtina na znotranji strani koča 20 cm, na zunanji strani 10 cm, merjena naravnost čez korito. Ker pa je pregraja kakih 15 cm nad zgornjim robom korita, je ta odprtina toliko velika, da vsaka, tudi odrasčena žival seže lahko v korito.

Po hodnikih, ki so namenjeni za snajenje, gredo po celi dolžini pitališča plitvi jarki za gnojico, ki so vedno odprti, da se vsak čas lahko iztrebijo. Vsa naprava je taka, da je pitališče vedno snažno in tudi kolikor mogoče suho.

Popisali smo to zaradi tega, da morejo naši gospodarji razvideti, kako se poceni in vendar dobro delajo novi svinjaki in popravljajo stari. Kdor hoče stvar natančno pregledati, naj si pitališče samo ogleda in videl bo, kako preprosto je vse narejeno.

H. Povše.

II. Krmljenje.

Dosedaj se je po deželi krmilo navadno s krompirjem, peso in pesnim perjem. Zadnje mesece so dajale gospodinje pri močnem pitanju tudi precej zrnja. Ko bi računali ves trud oranja in poznejšega dela na njivi, pripravo krme, drva, zamudo, steljo in vse drugo skupaj, bi videli, da je trud pri sedanji reji prašičev prav slabo plačan, dasiravno še zdaj kmet pri prašičih največ dobi.

Naše pitanje je popolnoma drugačno. Ko dobimo mladiče 7—8 tednov stare v pitališče, jim damo od začetka nekaj kuhane pese, ječmenov zdrob in malo posnetega mleka. Tudi mladiči dobé krmo le trikrat na dan. Od začetka začno kako uro pred krmljenjem upiti, kakor so doma vedno upili. Kmalu se pa navadijo na močnejšo krmo in vpitje poneha. Z dopolnjenim dvanajstim tednom se začne pravo pitanje.

V lastnem mlinu se izmelje turšica na zdrob, — ta zdrob je podoben na debelo zmleti moki, — ki je glavna krma v pitališču. Zdaj ga damo vsaki živali povprečno 1.3—1.5 kg na dan. Mladiči ga porabijo komaj $\frac{1}{2}$ kg, stari največ 3 kg na dan. Turšičnemu zdrobu se pridene četrtna lanenih tropin, kar prav dobro vpliva. Pridene se nekaj ribje moke, ki dela močne kosti in pospešuje prebavo. Danes imamo 102 prašiča. Za te se porabi na dan 135 kg turšičnega zdroba, 36 kg lanenih tropin, 9 kg ribje moke in okoli 100—150 kg posnetega mleka. Uslužbenke natančno odtehtajo krmo ob določeni uri. Tudi natančnost je silno važna. Prašič ima rad red. Če krmiš ob natančno določenem času, bo najmanj nemiren, najmanj izgubil masti z vpitjem in tako dano krmo najbolje porabil.

Odtehtani zdrob, tropine in ribja moka se denejo v velik kotel, ki je na tleh, ter prilije nekaj vode, na 60 kg krme približno 22 litrov, in vse prav dobro premeša. Z lopato se ta namočena zmes izmeče v čebričke in vleče h koritom, kjer se z vevnico natrosi po koritih tako, da vsak prašič lahko jé.

Ko so vsi dobili zdrob, se prilije voda, kateri je primešano posneto mleko, kolikor ga imamo. Pijače mora biti toliko, kolikor prašiči ravno rabijo. Naše gospodinje dajejo prašičem najmanj polovico preveč vode. Vsa preobila voda jim spravi krmo brez porabe naprej. Pri nas se dá na dan za 102 prašiča 520 litrov vode, torej na enega prašiča 5 litrov, ali enkrat le nekaj nad 1.5 l. Ko se voda krmi prilije, porabijo naglo vse, kar je ostalo v koritih. Nazadnje se dá nekaj nasekane ali cele surove pese, kar je prav potrebno, da se prašiči izčistijo. Boljši je v ta namen mlada trava, detelja ali pesno perje. Vse to prašiči prav slastno porabijo. Vode navadno še nekaj v koritih ostane, kar dokazuje, da prašič malo vode rabi. Nato pa redno počivajo do prihodnje pojedine. Krmi se jutraj ob $\frac{1}{5}$, ob 11. dopoldne in zvečer ob 6. Redno se izpuščajo prašiči na tekališče, kar je za zdravje potrebno. Kri se pozivi in dana krma se na ta način bolje porabi.

Tudi pri nas se primeri, da sicer

zdravi prašiči ne marajo od začetka jesti. Sicer smo tega že vajeni. Damo mu na mleku nekaj ricinusa, da gre blato od njega, dobi nekaj trave in se prosto zunaj izprehodi, kakor kak baron. Če ni druge bolezni, je kmalu dober. Sploh je vedno boljše živalim, ki so prišle v hlev, od začetka le malo krme dajati. Če imajo pa prašiči kako hujšo notranjo bolezen, mu to zdravilo ne zaleže posebno. Nekaterim slabotnim ali takim, ki jih je vedno srbelo, smo dajali arsenikove kapljice. Za krvne, želodčne in kožne bolezni je to prav dobro zdravilo. Nekateri ga rabijo tudi proti rdečici. Mi tega še nismo izkusili. Daje se po kapljicah: prvi dan 10 kapljic, drugi dan 15, potem 20 itd. Potem se mora iti nazaj, da prideš zopet do prvotnega števila.

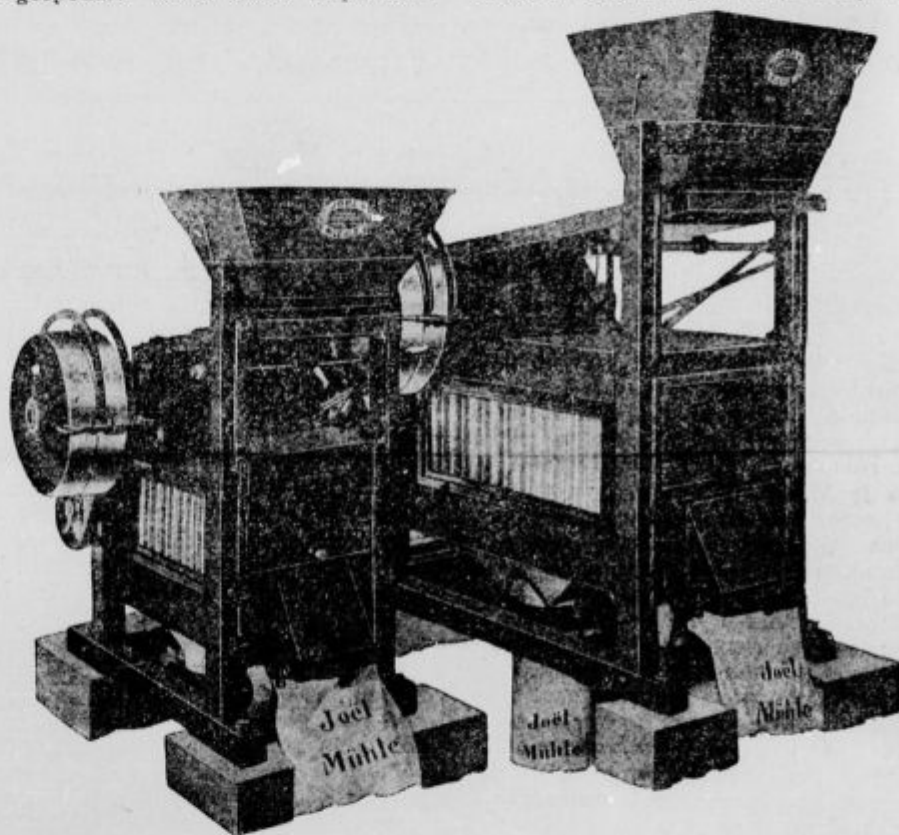
Ta način krmljenja poizkusi lahko vsak gospodar. Krmo lahko kupi, zele-

ljemo radi, ker nočemo delati mlinarjem konkurence. Kjer pa nimajo blizu dobrega mlina ali mlinarji malo preveč vzamejo, bi prav kazalo naročiti ta mlin. Če se na pravi veliko pitališče, je tak mlin neohodno potreben, ker prašiči ne morejo biti od vremena odvisni.

Tvrška Joël v Curihu je prav pošena in zanesljiva. Ima dve vrsti mlinov. Ako ni treba poslati lastnega tehnika, stane večji mlin, ki bi lahko mlet za 3—4 kamne, 1700—1800 K, manjši okoli 1100 K. Valjčki držijo dobro do dve leti. Ko se izrabijo, se jih pošlje tovarni, da jih izbrusi. Kdor bo mlin naročil, naj naroči dvojne valjčke, da ne pride pozneje v zadrego.

IV. Uspehi.

Za gospodarstvo je novotarija le takrat dobra, če se izplača in dobro plačuje naloženi denar in povračuje storjeno delo.

njava raste doma, ljudi pa rabi veliko manj. V našem pitališču ne rabimo nobene stelje. To je za nas prav velik dobiček. Treba je le tlak v koču malo bolj nagniti, da se gnojnica lažje odteka.

III. Joëlov mlin.

Zdrob meljemo na valjčnem mlinu, katerega nam je poslal Alfred Joël v Curihu. Mlin je na visokem betonskem podstavu. Žene ga po transmisiji bencinmotor od tvrdke Langenwolf. Zavzema prav malo prostora. Priobčujemo sliko. Ta mlin melje z jeklenima valjčkoma, ki se dasta z malim vijakom do ene desetinke milimetra blizu priviti. Mlin melje prav droben šrot, navadno 100—120 kg eno uro. Izhajamo skoraj trikrat cenejše, kakor če bi dali našo turšico v mlin. Melje se lahko na ta mlin tudi prav fina moka za kruh. Sam sem dal večkrat mleti na tem mlinu za kruh v župnišču. Toda drugim ne me-

Ravno kmet ne more in ne sme nikdar v zgubo delati. Kaj na tem, če krma precej stane, če se mora vse dobro plačati, ako pa vem, da bom še več nazaj dobil.

In te dokazane uspehe imamo mi pri svojem delu. Živali se precej iz mladega pravilno razvijejo. Da bo človek močan, zdrav in trden, mora imeti dosti hrane, ko raste. Saj veste, da so otroci vedno lačni. Če otrok nima zadosti potrebne hrane, zaostane v rasti, ves slaboten je, da se mu revščina že na obrazu pozna. Prav isto je pri prašičih. Leman, znani učenjak na Nemškem, je dokazal, da mora vsak prašič dobiti najmanj eno tretjino kilograma beljakovin ali vsaj tri četrtnine kilograma žita. Le takrat, ako žival dobi potrebno hrano, se more uspešno razvijati.

To zadostno množino hranilnih snovi jim damo v zmesi najboljšje krme. Povprečno se nam vsak dan izredijo vsi prašiči nad pol kilograma. Imamo živali, ki

so se na dan izredile za poldrug kilogram. Zdrava žival dobrega rodu mora imeti po končanem sedmem mesecu čez 100 kg. Kar je pa bolehnih in zanikarnih prašičev, je pa najboljšo precej stran spraviti.

1 kg prirastka v živi teži nas je najmanj stal 64 vinarjev, največ 1 K, poprečno 80—85 vinarjev.

Pri tem je računano tudi posneto mleko, stroški mlenja, pesa, druga krma in posli. Živali so lepo razvite. Vsi trgovci plačajo za take pravilno izpitane živali višje cene, kakor za navadne domače prašiče. Proti boleznim se varujemo z veliko previdnostjo pri nakupu. Pazimo tudi, da nam kak tujec ne zanese kuge notri. — Upanje imamo, da bo pitališče pokazalo našim gospodarjem po celi deželi novo smer v gospodarstvu. Če gre pri nas, zakaj bi drugod ne šlo. Nekateri so že pričeli z najboljšim uspehom doma posnemati naše pitanje. Poizkusite tudi drugod, napačno skoro ne more iti. Zlasti pri mlekarinah, ki imajo posneto mleko ali sirotko na razpolago, bi se dali povsod lepi uspehi doseči.

A. Oblak.

Blagoslov v rastlinstvu.

Marsikako cvetko in bilj smo že utrjali na domačih livadah. Danes pa zapustimo večno deževje zaoblacene domovine in poletimo v duhu preko morja v jasnejše tuje svetove. Pojasnili nam bodo mnogotere zastavice ki nas obdajajo v domačem življenju in nam stavijo vprašanja, na katera dostikrat ne več odgovora.

Kostanjeva zrna prave kave, ki praskečejo v ponvi, kadar žgo mati mrvo pravega »kofeta«, da zabelijo ž njim kolinsko žitno kavo, plešoča žoga iz gumilastike, ki jo je prinesel otrokom sv. Miklavž, čudno pravilno grčava in lahka bambusova palica, s katero se spreha gospod iz trga, pletenina, s katero so opleteni stoli pri g. nadučitelju, vsak košček lepega mahagonijevega furnirja na hišni opravi, vsako bombaževo (pavolnato) vlakence v tvoji obleki, razni barvilni sokovi, olja, slaščice in zdravila — vse sami darovi blagega rastlinstva — so morda zate ravno toliko živih pravljič, a tudi skrivalnic, ki jim pa ne znaš najti junakov. In vendar je mladost mnogih teh viteзов silno zanimiva, podučna in kratkočasna obenem. Zato hočemo podati danes par fotografij takih tujih viteзов, ki pa na stara leta pogosto osebenkujejo tudi pri nas.

Po naših travnikih je na tisoče in milijone bilk, toda večinoma slabotnih in tankih tako, da se že pripogibajo in majejo, če pleza po njih malo bolj sit mravljinec, gugljejo se, če se vsede nanje lahkokrili metuljček. Ločje in bičje ob bazarjih in ob bregovih potokov spada tudi k travam, toda te so že večje in močnejše, panje morejo obešati trsne penice in sinice mošnjasta svoja gnezda. Toda vse te trave so pravi palčki

pred mogočnim sorodnikom, ki mu pravimo bambus ali indijski trst.

Bambus nareja v vroči Aziji, v vhodni Indiji in na Kitajskem cele gozdove, v katerih skačejo dolgoroče, ali če hočete, dolgonoge opice s tako spretnostjo med vejami, kot bi bile četvero-krile lastovice. Kot stegno debele bilke se dvigajo 20, 25 in celo 30 m visoko v zrak; na njih so v vrednih presledkih grče, iz katerih izvirajo listi, podobni ločju. Po teh gozdovih se sprehaajo orjaški sloni in nosorogi kakor hrošči in čmrlji po naših travnikih; kakor v naši travi miši in podlasice, tako se skrivajo med bambusom krvoločni tigri in levi in ne svetoval bi ti, da greš v nedeljo popoldne na sprehod v tako hosto.

Četudi zrasel v tako nevarni družbi pa je vendar bambus neizmerno koristen za tamošnje ljudstvo, posebno visoko ga čislajo Kitajci. Njihove zračne hiše so pogosto sestavljene iz samega bambusa, opletene z njegovim listjem in dajo prebivalcem popolno varstvo pred pekočim solncem. Po cestah hodijo Kitajci v prišpičenih klobukih iz bambusovih listov. V deželi kitastih rumenokožcev te pogosto srečava kramar, ki ti ponuja krepčilne limonade; hrani jo v vedričku iz bambusa, ki ga nosi obešenega preko rame na bambusovem trstu. Glej, tam-le neso štirje služabniki imenitno gospo s popolnoma zakrnelimi nožicami na nosilnici, da obišče prijateljico; nosilnica je vsa iz bambusa. Vojaki marširajo mimo; držaji njihovih sulic so iz indijskega trsta, lahko orožje, a vendar močno. Iz daljnjih hribov napeljavajo v mesto studenec; a nikjer ne vidiš kupov železnih cevi, nadomeščajo jih bambusove. Na trgu sedi branjevec pod plahto iz bambusovega listja, ko prodaja svojo robo; v ravno tako listje zavija čaj, ki ga razpošilja po svetu kot ruski čaj. Iz bambusovih vlaken delajo popir, ki služi trgovcem kot tovorilni list (frohtbrif), na kateri namaže svoje čačke (črke) s čopičem, kojega držalo je zopet bambusova cevka. Brodar se vozi v čolnčiču iz bambusa, iz istega materiala so tudi jambori in jadra.

Kadar je Kitajec vesel, posluša rad godbo na piščali iz trsa in najboljše zdravilo za njegove bolezni je tabašir, to je mlečen sok, ki se nabira v starih trstih. Žepnih tatov se na Kitajskem ne manjka; v mestu Tšangčou je ravno velik semenj; premeten uzmovič je izmaknil že nekemu denarniku, drugemu lepo svilnato ruto, tretjemu krasno pahljačo. »Stoj!« zavpije tedaj nekdo; »tat, tat, držite ga!« Že ga imajo v pesteh žolti varuhi pravice. Položijo ga na ravna tla in žvižgajoči bambus mu bogato povrne njegove malopridnosti. Tako sta združena bambus in Kitajec v veselju in žalosti.

Nekaj podobnega velja o slovenski stari mamici in o kavi; vse bi pogrešila, če treba, a čašice »kofetka« težko. Kdo je neki bil, ki je prvi žgal in mlel kavino zrnje in skuhal iz njega prijetno pijačo?

Pripovedujejo, da je koza opozorila na kavo nekega misijonarja v Afriki. Nazobala se je bila mesnatega osemenja, v katero je zavito zrnje, in postala nato tako vesela in živahna, da je jela plesati in skakati. Misijonar je spoznal iz tega, da ima kava moč, ohraniti duha čilega. Kadar ga je pri nočnem čuvanju motil spanec, si je skuhal dišeče kave in šlo je. Še danes žgo v krajih, kjer raste najboljša kava, to je v Mekki (južna Arabija) in okoli Adena, posušeno meso jagod, ne pa zrnja samega; na otokih Java in Sumatra (južna Azija) pa pripravljajo na podoben način kavino listje, ki ima podobne učinke kot čaj. Kakor si je pridobil sčasoma kofe mnogo prijateljev, tako mu pa tudi ni manjkalo sovražnikov. Turki so danes največji prijatelji kave, kakor so Nemci največji prijatelji Turkov; katoliški predniki Nemcev so pa vodili zoper Osmane križarske vojske in turški derviši so grozili svoje dni po mošejah: »Kava je vpijanljiva pijača in tako pijačo je Mohamed prepovedal. Zato bodo obličja onih, ki so kdaj v življenju pili kavo, na sodnji dan še mnogo bolj črna kot je kavina usedlina (zoc).«

O nekem škofu v Paderbornu na Vestfalskem, ki je bil obenem deželni knez, se here, da je bil prepovedal uvažati in uživati kavo v svoji kneževini; češ, to je sama potratnost in zapravljanje (gospod je imel tudi popolnoma prav!) in vzrok, ki ovira blagostanje njegovih podložnikov. A ljudje so se bili sladke čorbe že preveč navadili in so se uprli: v velikih trumah so se zbirali na glavnem trgu in uprizorili velikanske demonstracije, a ne s sulicami in težkimi musketami, ampak s — polnimi piškri in čašami vroče kave, ki so jo pili ob dolgih mizah na trgu. Knez pošlje nad revolucionarje regiment vojakov z nabasanimi puškami in nabrušenimi meči. Meščani jih sprejmo — a ne s kamenjem in psovkami, ampak ponudijo so trudnim, žejnim junakom polne čaše lepo dišeče, sveže kave. Po celem mestu je grozno grmelo — smeja. Knez je skušal pozabiti na celo afero (zadevo) češ: »Ljudje pač sami nočejo postati premožnejši!«

Da je kava edinole nasladilo in luksuz (potratnost), tega ne more utajiti nihče. Zato dela le v interesu našega ne bogatega slovenskega ljudstva, kdor se zdrži sam in prigrvarja tudi drugim, da opuste pravo kavo in ruski čaj; saj imamo danes v raznih žitnih (ječmen in rž) kavah prav okusen in zdrav nadomestek, ki v zvezi s tečnim mlekom omogoči, da popolnoma pozabimo na omočini in obenem tako dragi čaj in kofe.

Seveda je mnogo ljudi tudi obogatelo po kavi, a ne onih, ki so jo pili, pač pa mnogo kavarnarjev in trgovcev s kavo in ne v zadnji vrsti mnogo posestnikov plantaž, ki pridelujejo kavo. Saj se je razširil ta grm iz južne Arabije in bližnjega afriškega obrežja po vseh vročih deželah naše zemlje, po Aziji in Ameriki. A ni tako lahko zaploditi kave v druge dežele, ker zrno izgubi kalji-

vost že v par tednih; zato je treba kavo prevažati kot rastlinico in to ni brez velikih težav. Zanimivo je, kar pripovedujejo o kavovcu, ki raste danes po Ameriki:

Neki Holanec je prinesel grmiček kave iz Mekke, in sicer najprej na otok Java in napravil tam velike nasade. Drug popotnik je prinesel s tega otoka eno rastlino v Amsterdam ter jo gojil v topli steklenjači. Pomnoževal jo je s potaknjenci in eden od teh je prišel tudi v Pariz v ondodni slavni botaniški (rastlinski) vrt, kjer so ga zopet pomnožili. Potomca teh sadik je vzel Francoz Declieux (Deklijé) z ladjo seboj v Ameriko ter ga vključil velikim težavam na potu (mrzli vetrovi in pomanjkanje sladke vode) spravil srečno čez lužo. Veselo je raste grmiček in dal v kratkem veliko število potaknjencev. Vsi mnogi milijoni kavovih grmov, ki rasto danes v zapadni Indiji (amerikanski otoki Kuba, Haiti, Jamajka, Portoriko) in v Braziliji so menda potomci te edine sadike, in če piješ pri zajutrujku čašico prave kave, ti utegne priti na misel, da uživaš sad onega grmička, ki ga je Declieux z veliko težavo presadil v Ameriko. —

Mnogim otrokom, zlasti po mestih, najljubša igrača je žoga. Kako je skočena! Komaj pade na zemljo, že skoči zopet v zrak. To se godi toliko časa, da ne napravi utrujena žoga nekega dne svojega »salto mortale« (smrtni skok) gorj na streho ter si poišče zaželjeni penzijo ali v deževnem žlebu ali pod staro, težko omaro.

Žoga, radirka, kavčukovi šlauih pri bicikljih se dobijo že izgotovljeni pri trgovcu. Toda v svoji madosti so doživeli marsikaj zanimivega. Na nekem otoku zapadne Indije je bila svoje dni vojska med domačini-divjaki in med evropskimi priseljenci; prvi so streljali z zastrupljenimi puščicami, drugi pa s svinčeni krogli. Ker je pa divje Indijance varoval zadaj gost gozd, jih ni bilo mogoče zapoditi v beg in jim ne priti do živega. Zato pošlje poveljnik četo vojakov, da prodoro skozi gozd za hrbet sovražnikom. A to je bilo lažje rečeno nego storjeno; zakaj pragozd je bil na gosto preprežen z brezštevlnimi ovijalkami in ročicami, ki so kot vrvi vezale med seboj debela, se spuščale z višave na tla in narejale neprodorno goščavo. Treba si je bilo izsekati pot z mečem; pri tem pa so opazili vojaki, da teče iz mnogih ovijalk bel sok, ki se pa kmalu strdi na zraku. Ta sok ni bil nič drugega kot k a v č u k ali g u m i l a s t i k a (gumi elasticum). Ko je bil v deželi zopet mir, so preiskovali vojaki drevje, ki daje kavčukov sok. Posebno bogata je na njem v Ameriki Urceola (vrčni grmiček) in razne Sifonije. Indijanci dobivajo iz njih obilno gumija. Navrtajo drevesa in postavijo votle buče, ki se kmalu napolnijo z mlekom, ki je belo kot kravje, a lepko in neužitno. Če hoče napraviti iz kavčuka žogo, možička ali konja, naredi te reči najprej iz ilovice. Te kalupe

(modele) pomaka v kavčukov sok, ki se kmalu posuši; z zopetnim pomakanjem skorja polagoma odebeli. Potem je treba glinasto jedro razbiti in v majhnih koscih spraviti iz kavčukove podobe (žoge, živali).

Navadno pa dobivamo kavčuk v Evropo v večjih ploščah ali grudah, časih celo svež sok v hermetično (zrakotesno) zaprtih posodah. Razni umetniki po tovarnah potem ta kavčuk stopijo, stiskajo in mešajo z drugimi snovmi. Z žveplom predelani ali vulkanizirani kavčuk ima lastnost, da tudi v mrazu obdrži svojo prožnost in ne razpoka, kar vedo ceniti posebno kolesarji.

Amerika ima poleg bohotnih pragozdov tudi dovolj pustinj, kjer dolgo časa v letu ne dežuje. In vendar je voda za rastlinstvo isto, kar za človeka vsakdanji kruh. Toda kakor vidimo poleg bogatstva pri bogato obloženi mizi tudi ubogega Lazarja, ki dobiva komaj potrebnih drobtin za življenje, tako je tudi pri rastlinah: nekatere tiče do pasu v vodi (lokvanji, rumeni pljučnik, streluša in dr.), druge pa morajo čakati mesece in mesece na kapljico vode; tako je zlasti na mnogih krajih prekucuske Mehike in v južnoamerikanski deželi Peru.

Po suhih skalah in razbeljenih obronkih raste tam nopal ali košeniljni kakt. Kaktice gotovo poznaš, ono netresku podobno rastlino z debelimi sočnimi stebli, ki imajo bodice mesto listov in časih za čuda lepo cveto v loncih na oknu. Da more kakt živeti v tako brezupni zemlji, kjer bi vsaka druga rastlinska tovaršica morala razpasti v prah, je vzrok: 1. velika pridnost kaktice, s katero posrkajo njihove koreninice vsako sled vlage, vsako kapljico nočne rose, 2. pa varčnost, s katero zna rastlina tudi porabiti to, kar si je bila pridobila.

Rastline gospodarijo z vodo na prav poseben način; korenine skrbijo v prvi vrsti za dohodke, listi za pa izdatke. Kolikor več listov ima rastlina, čim nežnejši in večji so, toliko preje oddajo tudi vlago, ki jo je sprejela rastlina, toliko preje zvane rastlina. Kaktice vse to dobro vedo; zato nimajo listov, ne velikih, ne majhnih, ampak sploh nobenih ne, mesto njih pa trnje in bodice. Tudi vrhnja kožica debela in listom podobnih vej je usnjata, da ne pusti nebene kaplje vode iz rastline. Res, da na zunaj kaktice niso posebno lepe — toda kdo na svetu pa ima vse dobre lastnosti skupaj!?

Kadar je ob suhi največja sila, pridejo pač razne živali, cebre in antilope (kajti nopal raste tudi v Afriki, celo v južni Evropi), da si ohladijo pekoče jezike na sočnih steblih; toda večina mora zapustiti živi studenec s šepajočo nogo in krvavim smrčkom. Le ena živalica živi s kaktom v najlepšem prijateljstvu in bi morala poginiti, če bi ne našla pri njem proste hrane in stanovanja. To je košeniljka, sorodnica naših zloglasnih znank, krvave in trtne uši, ki je pa še najbolj podobna kapar-

jem, onim škodljivim živalskim luskam, ki jih tolikrat vidimo kot zajedalke na spodnji strani oleandrovih listov. Košeniljka živi ob nopalovem soku, kakor kinematografi ob ljudski nemnosti. Kadar ima mlade, pobero gospodarji stare živalice in jih posuše v vročih pečeh. Prodajajo jih za drag denar, ker dajo prekrasno modro-rdeče barvilo »karmin«, ki prekaša po lepoti celo škrlat, s katerim so barvali v prejšnjih časih plašče cesarjev. Na kanarskih otokih so pridelali časih veliko žlahtnega vina; pa prišla je trina plesen in uničila trgatega za trgatvijo. Ljudje so si pomagali z nopalom in malo košeniljke, ki jim dajeta danes več in bolj gotovih dohodkov, nego prejšnja trta.

Tako vidimo, da je odločila božja previdnost in dobrot celotno skromno, neužitno, trnjevo rastlino in zaničevano ušico, da preživita cela ljudstva.

Nočemo se ločiti od dežele Kamove, da se ne bi s hvalečnostjo spomnili še ene velike dobrotnice človeštva, datlo v e p a l m e, oziroma Onega, ki jo je dal. Saj so ti celo naši mali sladkogobčki doma hvaležni, če jim prineseš pest datlov od ljubljanske branjeveke za vodo.

Arabee je bil zašel — dolgo je že temu — sam v puščavi. Na pol mrtvega prinese proti večeru zvesti velblod v peščeno dolino, v kateri je bil pesek na dnu kotline precej vlažen. Revez je prenočil tukaj, skopal s trudom jamo in res prišel do vode; ni bila posebno dobra, a rešila je njemu in tovarni živali življenje. Okrepčavši sebe in kamelo s periščem datlov je nadaljeval Arabec pot in našel srečno svojce.

Nekaj datlovih koščic pa je obležalo na mestu prenočišča. Solnce in zemeljska vlaga sta se jih usmilila in zbudila v njih spavajoče otročice, mlade kalice; pognala so stebelca navzgor, koreninice pavzdol, nastale so s časom krasne krone pernasto razrezljanih listov kot gosposke pahalice.

Minulo je precej let; iz datlovih koščic je postalo nekaj veličastnih palm, po 20 metrov visokih, s tri metre dolgimi listi, ki so prijazno kimali vetru. Med njimi so se pokazali od časa do časa veliki cvetni latí (misli na proso!), ki so izdihavali mičen vonj daleč preko turobne puščave. In prišle so mušice in hrošči in prenašali cvetni prah (pelod) iz prašnih cvetov enega drevesa na pestilne cvete sosednje palme; kajti datlova palma je dvodomna rastlina.

Ptice selilke so opazile od daleč, kako jim prikimavajo palme; z veseljem so se odzvale vabilu in so si oddahnile na palmah čez noč. Pri svojih gostiteljicah so našle tudi sladke hrane v osemenju, ki obdaja notranjo trdo koščico (seme). Druge ptice so si privoščile mesno večerjo iz muh in kebrov, da se ne bi ti preveč namnožili in uničili blagih dreves. Pa tudi na plačilo niso pozabili naši ptičji gostje, škorci, kobilarji in drugi. Zobali so preje raznovrstne jagode in semena in marsikaj je padlo čez noč neprebavljenega na tla in vzkalilo

kmalu v senci palm. Tako so dobile palme kmalu novo tovarišijo: akacije in kaparo (grm), halfta-travo in mana-deteljo; razne ovijalke so plezale po debelih in druge so prepregle tla z zelenim tepihom kot pri nas mah in bršljan, da ne bi mogli solnčni žarki prerano odnesti vse oživljajoče vlage proti oblakom. Iz odpadlih koščic so zrastle številne mlade palme in še druge so poganjale iz korenin. Plahe gazele (podobne našim srnam), kakor tudi antilope so iskale dan za dnem zavetja v novem gozdiču in se sladkale s sočnim zelenjem; bežni noji so ščipali brstiče od grmovja, stepne kure (sadže) so se pasle na travi in jagodju, strnadi so delali gnezda v grmovju in meketanju mladih antilop se je pridružilo sladko gostolenje brhkih ptic. Poskočni kunci in nežni egiptovski skakači (po svoji podobi palčkasto majčkani avstralski kenguruji) so obhajali ob mesečnih nočeh v palmovem gaju svoje čarne plesne in pustinske lisice ter šakal sta lovila zopet vse glodalce sebi in mladičem za pozno gostijo.

Naš nekdanji arabski znanec se je bil med tem časom kajpada silno postal. Obdajal ga je roj sinov in hčera, vnukov in pdavnukov. Žalostno in vedno mračneje je bilo njegovo velo obličje: paše je primanjkovalo in sosedje so grenili življenje njegovi deci. Ponoči so mu ropali živino, požigali šotore in solnce je belilo kosti marsikaterega njegovih ljubljencev, ki je pal pod sovražnikovim handžarjem. Starec skliče možake svojega rodu, da se posvetujejo, kaj bi bilo storiti v težkem času. Govoril jim je o mnogoteri nevarnosti in o stiskah, ki jih je bil srečno prešal v življenju, da jih navdahne s tolažbo. Pri tem se je spomnil slučajno tudi one znane noči v kotlini z vlažnim peskom. Pri tem spominu mu šine na misel, če ne bi bilo najti morda v oni smeri pašnikov, kajti kjer so sledovi vode, tam se rada prikaže zelenica ali oaza.

Takoj se podado na pot ogledniki, njim na čelu častiti starček in glavar. Kdo opiše veselo presenečenje ekspedicije (odposlanstva), ko najdejo na mestu golega peska zelen, rodovitni, cve-toč datlov gaj!

»Hvala večnemu Bogu!« je govoril starec svojcem s solzam v očeh. »V naše rešenje je vstvaril datlovo palmo. Ona je človekova sestra, kajti Stvarnik jo je vpodobil iz iste prsti kot Adama. Ona nam daje v svojem sadju med in kruh, hrano za nas in našo živino. Iz njenih vlaken pletemo plahte in vrvi, z listi pokrivamo koče, iz njih pletemo koše, z njimi kurimo; vino, narejeno iz njihovega soka, razveseljuje naše srce, listni brstiči so nam najboljša zelenjava za jed. Do tri stote (cente) sladkih datlov nam da eno samo odraslo drevo na leto! — Zato bodi blagoslovljena datlova palma med vsemi drevesi in rastlinami na zemlji! In kadar pokopljete moje trudno telo k dolgemu počitku v pesku puščave, ne zasajajte na grob cvetic, ki

hitro ovené, ne! Zasadite okrog mene datlovi palm z vitkimi debli in rodovitnimi vrhovi. Pod vršanjem njihovih pahal bom sladko spal, kot bi snival v bližini Večnega v vrtu paradiža!«

Fr. Pengov.

Dovoljenje za obrt in branjarijo.

Poročali smo v »Kmečkem domu«, da daje novi obrtni zakon § 28., 5., pravico v krajih, kjer ni bilo za časa, ko se je napravil ta novi zakon, nobenih trgovcev in nobenih branjarij, osnovati kupčijo tudi za prodajo kave, čaja in drugega kolonialnega blaga.

Nekateri so vložili prošnje, toda glavarstvo jim prošnje ni uslišalo. Zdaj smo izvedeli natančno, da uradne oblasti, torej glavarstva in deželne vlade ne dajo obrtnih listov takim, ki niso doprinesli spričeval usposobljenosti skozi triletno izvrševanje kot učenec in dveletno kakor pomočnik. Dovolji pa branjarijo v vsaki vasi, katera ni imela za časa razglasitve zakona ne trgovine, ne branjarije in je še sedaj nima. Tu pa ni treba prošnje, zgledi se le kakor prosta obrt v zmislu § 38., 5. in 6. Kdor hoče to doseči, napravi vlogo na okrajno glavarstvo, katero kolekuje s kolekom 3 K. Tam sporoči, da začne branjarijo. Ker so dani predpogoji § 38., 6., to je ker ni nobene take trgovine v vasi, kar mu županstvo potrdi, bo prodajal tudi kolonialno in špecerijsko blago. Ko je to naznanilo napravil, začne lahko precej z branjarijo. Ima kot branjevec ravno tako pravico vse prodajati, kakor pravi obrtnik, le ime je drugačno, kar pa ne škoduje.

Tržni pregled.

Svetovna kupčija se zopet ugodno razvija. Železni kartel, ki se je nameraval razdružiti, bodo zopet sklenili. Uporno društvo v Rokicanu, ki ni hotelo slepe pokorščine izkazati, bo zelo drago vzel najbrž železni kartel v najem. Skoro gotovo se nam železo zopet podraži. Cementove cene so šle nazaj. Zdaj je pač ugoden čas za zidanje, ker ne bo kmalu nižjih cen. Renta, to je državna zadolžnica, je zopet padla skoro za 1 K, kar priča, da upajo denarni možje pri drugih podjetjih še več zaslužiti. Zavarovalna družba »Anker« je lani prejela zavarovalnine 37 milijonov kron, plačala je le 22 milijonov. Treba bo res, da dežele sprejmejo zavarovanje v lastno upravo.

Čudovito se je dvignila poraba umetnih gnojil. Porabilo se je lani: kalijeve soli 410.000 vagonov, navadnih fosfatov 569.000 vagonov, superfosfata 860.400, Tomaževe žlindre 330.000, guano (to je tičjih odpadkov iz Južne Amerike, ki najbolj gnojijo) 7000, čilskega solitra 213.450, amonjaka 110 vagonov. Ko bi računali 100 kilogramov vsakega gnojila le po 10 K, dajo kmetje za umetna gnojila v enem letu

251 milijonov kron. Od vseh umetnih gnojil se porabi največ fosfatov, nad polovico vseh, in precej za tem največ kalijeve soli. Ravno to dvoje je najbolj važno in potrebno. Tudi pri nas se opaža, koliko več se pridelava, odkar se rabijo umetna gnojila. V zvezi z gnojnicami se dá na istem svetu pridelek za dobro polovico pomnožiti.

Umetnih gnojil porabijo v Belgiji na vsak hektar 2 stota, na Nemškem 1—2 stota, na Francoskem, Angleškem in Laškem 0.5—1 stot, v Avstriji, na Španskem in Portugalskem 0.1—0.5 stota. V naših deželah se porabi povprečno na 1 hektar 2 kg.

Zanimivo kupčijo ima mesto Galen v Švici. Mesto bi rado imelo prave divje kozle, katere ima v nepristopnih gorah v Evropi edino laški kralj. Poslilo so ga, da bi jim prodal nekaj kozličev. Odgovoril je na kratko, da niso na prodaj. Zdaj so poizkusili srečo »raubšici«. Saj jih poznate. Nobena gora se jim ne ustavi, nobena noč ali nevarnost jih ne odvrne. Kralj ima skrbno zastražene črede svojih kozlov. Toda »raubšici« so prelezli vse pečevje in z nevarnostjo življenja pobrali v najvišjih skalah mladiče, katere so v vrečah prenesli čez mejo. Prodali so jih v Galnu za 1200 kron. Tam so jih z mlekom redili in enoletne za 1600 kron v zverinjak oddali. Zdaj imajo v pristnem divjem parku prave divje kozle, seveda proti volji laškega kralja.

Zelo dobro obeta letina. Travniki so bogato obloženi, vinogradi prav dobro kažejo, žita so izvrstno prezimila. V Ameriki bodo imeli toliko pridelka, kakor dozdaj še nikdar. Računajo, da bo letošnja žetev 125.000 milijonov bušelnov po 27 l več donesla, kakor lanska. Čudno je, da se kljub temu žitne cene še dobro drže.

Cena goveje živine še ni šla naprej. Kakor je zdaj cena, se kmetu trud gotovo ne izplača. Dokazano je tudi, da na Avstro-Ogrskem ne potrebujemo prav nič tuje živine. Saj še svoje kmetje ne morejo prodati. Na večih krajih se ljudje pritožujejo čez mesarje, ki nočejo nič v ceni mesa odnehati. Nekaj kmetov je poizkusilo doma živino zaklati in meso na drobno prodati. Dobili so več za meso, kakor so jim mesarji ponujali na semnju za živino. Koža, drob in lep del mesa je bil za povrh.

Dne 27. aprila je bilo na dunajskem trgu 4999 govedi, debele živine 4220 glav. Prodajali so debele vole: ogrske la. 87 do 114, IIa. 76—92, IIIa. 68—76; druge la. 96 do 104, IIa. 86—95, IIIa. 74—78; krave 70 do 86, bike 70—88. V primeri s prejšnjim tednom je cena padla za 3—4 K. Cena siru je tudi padla. V Švici so mlekarji napravili pogodbe za mleko in ga plačali 2 vinarja 1 l cenejše kakor lani. Kmetje, ki so se navadili visokih cen in po njih vse gospodarstvo uravnali, so zelo udarjeni. Primanjkuje jim že zdaj za domače potrebe. Dansko maslo se še vedno v veliki množini k nam uvaža. Mlekarnam po deželi se splošno bolj slabo godi.

Prasiči so se podražili. Na dunajskem trgu je sicer cena le malo poskočila. Pri nas je pa prasičev zmanjkalo. Prekupci, ki so po pogodbah vezani vsak teden dati prasiče, jih morajo pa vendar dobiti. Plačevali so jih že po živi teži 1.22 K 1 kg.

112